

Popuhnul je tihi vetar... tihi vetar od zajika

*S*a seh su stran svojni puhali sakakovi vetri.

Vetri rata, mira i nemira. Z Jadrana, Levanta i Mediterana, sa sjevernih nemirnih stran, z istoka i zapada. Judi su dohajali, sobun nosili svoje delo, svoju veru i svoj zajik. Prnašali su i dihi i užanci svojga kraja. Ovde su se potle mešali zajiki i zmešale besedi, stopile užanci i navadbi. Domaći i prišlići su se mej sobun štimali, voleli i ženili, kućili i razumeli. Zajik se menjal kako j' od kuda vetar puhaj al živjenje otelo. Z mlademi je zajik vavek rasal, sa staremi umiral. Ke je se promeni govor pretrpel, teško j' reć, aš se va staro vreme čuda tega ni zapisalo. Negde se ni umelo, negde ni bilo potrebi. Zato j' mladen juden od struki danaska puno teže otpuhnul prah starini i sigurno reć kako se zajik skroz tisuće let menjal.

Va Lovrane je lane opet popuhnul jedan tihi vetar, tihi vetar od zajika.

I ni odnesal Mari krunu, ale je va Lovran prnesal fanj judi od struki, ki su svojen znanjen, umećen i delon na stručnen skupe *Lovran u riječi, riječ u Lovranu* čuda govorili od zajika, a onda su to i napismeno dali za va ov *Zbornik*, treti s ken se Katedra Čakavskega sabora Lovran štima.

*P*ak ča smo to reditali va dote od zajika?

Po nečigovoj mere malo, po nečigovoj čuda. Istina je da se va pasaneh sto let od lovranskega zajika i besed premalo govorilo. A zajik je naša vela bogatija. Nju se va Lovrane na retko razgrnjevalo pak na svetlobu dana komać sada prihajaju zgubjene i pozabjene besedi govora s ken su se koristili naši pra-pra-stari, a keh si vetri ovega sveta nisu otpuhali. Zajik se j' promenil, ma se ni zatrl. Ostal je koren dubok i trd, magar se puno besed skroz vreme menjalo i promenjevalo, prijimale su se nove, gubile stare. Zajik je s čovekon paseval svojo živjenje, preživjel i doživjel našo vreme. On više ni kakov je bil pred par stotín let, ni kakov je bil pred samo sto let, ma je odvavek i zavavek samo naš! I sada je tu mej nami. Mehak i tepal, strpjivo čeka da mu se va dušu zagnjere.

Va oven *Zbornike* skroz jedanajst prilogi to j' storilo 17 našeh vrsneh stručnjaki. Saki od njih na svoj je mod jeno otajstvo s zajika znel. Na nami je delat daje kako bi se otajstvena vrata našega zajika širon otprla.

Mirjana Crnić Novosel i Ivana Nežić storile su to svojen napison *Pun naručaj nepozabjenih lovranskeh besed*. Na tnale trih knjig (*Nepozabjene besedi; Bonaci i neveri živjenja; Pun naručaj Lovrana*), ke su napisale Marija Aničić (proza) i Milica Tuševljak (poezija), obe Lovranki po rojenjen, autorice Crnić Novosel i Nežić pokazuju da j' lovranska čakavština del širega čakavskega zajika, za kega reču da j' najstareji hrvaski zajik, a š njin se va oveh krajeh govori si veki ponazad, pa je zaslužil da o njemu govori i struka. Tako je dobro čut i pročitat ča je to va lovransken govore samo čakavsko, ča j' va njin jenako kajkavskemu i štokavskemu, a ča spodabja čakavskenu govoron s kemi se govori va mesteh gornjega dela Istri, posebe oneh ke su više vezane za ovu stran Kvarnera. Va teh je knjigah spravan samo delić bogatega lovranskega slovnika, kega za sada još niki ni počel zapiševat. Škoda, aš vreme dela svoje!

Jena smešica pod naslovon *Jedan šaljivi tekst o Lovrancima*, tiskana va trećen dele *Čakavisches-Deutsches Lexicon* (Böhlau Verlag: Köln – Wien): *Čakavisches Texte*, a ki su 1983. za tisak parićali Petar Šimunović i Reinhold Olesch, privukal je stručno oko Jasne Vince. Ta mićihna smešica, ku je pred nekeh stotinjak let zapisal Josip Ribarić, namutil je gospu Vince da vidi po čen je ta smešica, pisana zajikon kako se svojni govorilo va Lovrane, posensega drugačija i kakov je njiji valor gledan z današnjega vremena. Zajik se va sto let promenil i kamo sreći da nan je takoveh smešic ostalo i više.

Mateo Žagar napisal je *Lovranski glagoljski abecedariji*. Va njih nan poveda po čen su ovi lovranski abecedariji drugačiji od oneh drugeh trih reditaneh, od keh je najstareji z 12. veka. Abecedariji su nan ostali kako dokumenat zapisan na rube sliki naslikanoj na zide lovranske župne crekvi Svetega Jurja. Mići su to zapisi zagrebenu kakovun žbićicun al z nohton va mehku pituru na melte, a samo zato da se morda ne pozabe komać navajena slovaca. Danaska nan taj grafićić čuda više znači i čuda više govori nego ča j' vredil onemu ki ga j' zasenjaj. Gospodin Žagar je va njin prepoznal se ono ča naše neuko oko gleda a ne vidi, pak se čovek čudon čudi koliko otajstva skriva ta mrvica od slović.

Sanja Holjevac i Anastazija Vlastelić ćapale su se *Kvaderni kapitula lovranskega* za preiskat stare povjesne besedi. Magar je *Kvaderna* pisančica va ku su zapisana sakakova prava i obavezi, ugovori, obračuni i reguli, a mogla je bit i knjiga od rojenja al tištament, ona je danas i dokumenat da se va Lovrane od 15. do 18. veka pisalo hrvaskenu zajikon, i to del na glagoljice, del na latinice, a

del i na talijansken zajike. Tako je *Kvaderna* zvir od zajika za pasana vremena ki more odkrit ondašnji način živjenja, a ko bi posensega bilo pozabjeno da va *Kvaderne* ni zapisano. Gospe Holjevac i Vlastelić na su sreću gnjeru i po *Kvaderne*. One išću meru na ki mod su se menjali i glasi i sorti besed va zajike od kad je pisana *Kvaderna* do sada, a posebe ih je veselilo, ma bome i nas, videt koliku nan je dotu od zajika spravila *Kvaderna*.

Kvaderna kapitula lovranskega bila je tema još dveh ženskeh od struki. Ana Kovačević i Lucija Turkalj napisale su *Zapažanja o sintaksi Kvaderne kapitula lovranskoga*. Teh sintaktičkeh temi o kemi one pišu još se ni nikada niki dotaknul pa zato ovo njihovo vredno delo ima i veći valor. Ne samo za nas, nego i za struku od zajika, pak njim treba reć vello hvala.

Kad je gospodin Damir Viškanić parićeval *Kvadernu* za tiskanje, sigurno ni mislel kolikega će dela struke dat. Nina Spicijarić Paškvan fermala se na teme *Talijanizmi u Kvaderni kapitula lovranskoga*. Kako je va *Kvaderne* neš zapisano na hrvasken, neš na talijansken, a neš na latinsken zajike, to je prava bogatija od zajika, ka čoveka tira da va knjigu pogleda puno puti. Gospu Paškvan su ov puta zanimali samo talijanizmi.

Osobna imena u matičnoj knjizi krštenih uvrštenoj u Kvadernu kapitula lovranskog bila je tema i za Anđelu Frančić. Ki je kemu rod, kako se ki zval, po kemu su se dece davala imena, kako su nastajala prezimena al nadimki, ki se del od imen redital po oce, a ki po matere al kumpareh? Se je to mogla razložiti gospa Frančić, a se bi nan to i daje bilo skriveno va ovoj toliko vrednoj pisanke, da taj valor ni prepoznala gospa Frančić i s ten zadužila Lovran.

Antroponimija u ispravama lovranskoga notarskog ureda iz druge polovice 18. stoljeća – tema je va koj su uživali Robert Doričić i Ivana Eterović aš su sako toliko va teh starih listinah našli neš novega. Ni ni čudo kad je va Fonde *Javni bilježnici Rijeke i okolice*, ki se čuva va Državnen arhive v Reke, još čuda vredneh i nepročitaneh spisi keh su za sobun pustili lovranski pisari al notari. Va tištamenteh i dokumenteh zapisano je ostalo kad se neš kupjevalo al neš prodavalo al va dotu davalo. Najveći del pisan je talijansken zajikon va vremene od 1756. do 1810. leta. Va njih je skriveno more sakidajnega živjenja na Lovranščine pa se zato nutreh more čuda tega i odkrit. Va onen najstarejen dele dokumenti vide se nekadajna imena, prezimena i nadimki, a si su zapisani va 141 tištamente na talijansken zajike samo va nekeh četrdesetak let (1756.–1796.). Za oneh ki vole poznavat antroponimiju Lovranščine tega vremena to je prava slastica.

Slično delo, a opet posensega drugačije, odelali su Igor Eterović i Frane Babić dokle su parićali *Prilog istraživanju toponimije Lovranščine: mikrotoponimija Tuliševice*. I njih su ponesla stara imena, ale ne od judi, nego od umejak, ravni, leh, prezid, dolci, šumi... sega ča spada va bogatiju jenega dela Katastarske općini Tuliševica. Komać su počeli, a već je njihovo delo otrpelo put sen onen ki oteju delat slično va neken drugen kraje. Oni su na zemjopisnoj harte zapisali sa imena sakega kuščića zemji i šumi, ča j' više leh dobro, aš se sada nete zgubit. Tako su spašeni najstareji nazivi sakega komadića zemji keh domaći judi još koriste, a zapisana su i ona ka se pomalo gube. Samo za neki nazivi bilo je moguće dokazat kako su nastali. Sreća da je bila vela pomoć nekeh vredneh starejih judi, ki dobro pamete i umeju – ne samo povedet, nego i pokazat – kade je ka parcela od zemji, kade se i s ken kunfina, kuda su pasevali stari puti danas zarašćeni... a sreća je, bome, da je još i mladeh keh takovo neš zanima.

Najstareji del Lovrana je Stari grad. Va njin su odvavek bivali grajani. Ki su oni bili, čigovi i kako su njin se mešali koreni do danas? Ke su familije obastale, ke nestale? Se to po starih su listinah i knjigah preiskevali Roberto Žigulić i Sanja Biloš Žigulić. Za ov *Zbornik* parićali su rodoslovni podatki za *Stanovništvo južnog dijela lovranske gradske jezgre u XIX. stoljeću*. Za to storit trebalo je ne samo pročitat nego i nač vezu mej semi judi i kućami samo južnega dela Starega grada. Trebalo je i čuda strpjenja za povezat imena, leta od rojenja i smrti, ka su zapisana va matičneh knjigah od kršćenih, oženjenih i umrleh i va knjige stališa duš. Takovo se delo va svete jako štima, a gospodin Žigulić je pokazal kako tu reditanu bogatiju treba znet z arhiva, proučit, štimat i zapisat. Za sada je to storil za seh ki bivaju na kućneh brojeh od 30 do 60 južnega dela Starega grada.

Da se pride va Stari grad, mora se pasat pul crekvi Svetega Jurja. Pa kako da čovek pasa, a ne gre se pomolit svecu ki više od milenija čuva ov grad?! Mateja Jerman je su crekav obašla, preiskala njiju bogatiju, otkrila sa otajstva i napisala *Prilog poznavanju liturgijskih predmeta od plemenitih metala župne crkve Svetog Jurja u Lovranu*. Crekav je va zadnjih dvesto let nekoliko puti dograjevana, dodelani su novi oltari, nabavjene nove sliki, a mej najstareji i najvredneji predmeti spadaju pokaznica i kalež, nabavjeni negdere zmed 16. i 20. veka.

Š na kraje, baš se treba zapitat: kako pul se lovranske bogatije pasevat, a ne ju i štimat?

Storiš korak va Stari grad, pasaš po klančićeh, zagledaš se va oni uski putići mej kućami, a na se ti strani namiguju stare poneštrice,

škalini od kamika klesanca, portuni od železa skovani, vrata starinska, glagolski skriveni napisi... Crekav i crekvice su mići muzeji same po sebe. A koliko je još tega ča treba očuvat da bi i daje ostalo lovransko. Mej sen ten je i zajik. *Zbornik* je još jedan dokaz da j' Lovranščina otajstvena i bogata za seh oneh ki ju umeju gledat, čuvat i volet!

A vetri neka i daje pušu!

Cvjetana Miletić